

УДК 330.342.146(477)

Н. Ф. Єфремова,*к. е. н., доцент, Дніпровський державний технічний університет***В. І. Роєнко,***к. і. н., доцент, Дніпровський державний технічний університет*

РИНКОВІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЇХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ

N. Yefremova,*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Dniprovsk State Technical University***V. Roienko,***Candidate of Historical Sciences, associate professor, Dniprovsk State Technical University*

MARKET REFORMS IN UKRAINE AND THEIR SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES

У статті розглянуто зміст та напрями ринкових перетворень в Україні. Окреслено деякі позитивні результати ринкової трансформації економіки. Виявлено причини, які обумовлюють необхідність радикальних змін, спрямованих на подолання кризових явищ у функціонуванні всієї економічної системи. Доведено надзвичайну актуальність проблеми, яка постала перед країною у теперішній час, — розробку стратегії соціально-економічного розвитку України на найближчу перспективу.

The article examines the content and directions of market reforms in Ukraine. Some positive results of the market transformation of the economy were singled out. The reasons which generate a need of radical changes aimed at overcoming crisis phenomena in the functioning of the entire economic system were revealed. The extraordinary urgency of the problem that faced the country nowadays, namely, the development of a strategic social and economic development of Ukraine for the nearest future, was proved.

Ключові слова: ринкова економіка, відносини власності, приватизація, соціальна структура населення, нерівність, конкуренція, монополізація.

Key words: market economy, property relations, privatization, social structure of the population, inequality, competition, monopolization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Акцентуючи увагу на аналізі ринкової трансформації національної економіки, необхідно визначити позитивні й негативні наслідки, які їх супроводжують. Невраховання останніх ускладнює досягнення стратегічних цілей держави: забезпечення сталого розвитку й подальшого економічного зростання. Реальна дійсність свідчить, що нова ринкова орієнтована система економічних відносин, що склалася в Україні демонструє протилежне. Вона не змогла створити умови для подолання кризових явищ в економіці, для сталого поступового розвитку країни, прискорення інтеграції України в європейську спільноту. Тому у теперішній час надзвичайно актуалізується необхідність теоретичного осмислення підсумків проведених реформ, що дасть можливість розробити й практично реалізувати нову стратегію соціально-економічного розвитку країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ

Уроки ринкової трансформації в Україні привертають увагу багатьох вітчизняних науковців. Вагомий внесок у процес теоретичного осмислення наслідків ринкових перетворень в Україні зробили такі вчені, як В. Геєць, А. Даніленко, П. Єщенко, М. Зверяков, Ю. Кіндзеровський, А. Грищенко, О. Петренко, Е. Лібановата інші. Однак низка питань, пов'язаних із виявленням причин невдач процесу становлення й функціонування системи ринкових відносин ще залишаються недостатньо вивченими й потребують подальшої уваги.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз процесу ринкових перетворень в Україні, виявлення причин його невдач, що дозволить розробити нову концепцію розвитку нашого суспільства на сучасному етапі й на перспективу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток суспільства переконливо свідчить про переваги ринкової економіки. Саме ринкова економіка забезпечує високоєфективне використання всіх видів ресурсів, якість і конкурентоспроможність продукції, підвищення суспільного добробуту. Але як саме функціонують ринкові механізми, що дає змогу сучасним підприємствам знайти нішу на ринку, які обрати найбільш ефективні варіанти цінової політики, а, головне, забезпечити всім верстам населення відповідний сучасний рівень якості життя — всі ці питання є надзвичайно актуальними й потребують глибокого вивчення з метою розв'язання тих проблем, які постали сьогодні перед нашим суспільством [6, с. 3].

Шлях, який обрала Україна, здобувши незалежність, передбачає необхідність змін у суспільстві, державі й, в першу чергу, в економіці. Її нова ринковоорієнтована модель повинна була забезпечити вихід на якісно новий рівень життя. Проте дійсність поки що демонструє абсолютно протилежне — стандарти життя так званого капіталістичного світу, незважаючи на обраний Україною ринковий шлях розвитку економіки і визнання її у світі ще на межі 2005—2006 років, як такої, що відбулося, виявилися багато в чому недосяжними [3, с. 3].

Об'єктивно оцінюючи ситуацію, що склалася в соціально-економічній сфері в Україні, слід визначити деякі позитивні результати здійснення ринкових перетворень. Їхня очевидна користь полягає в тому, що подолано ізоляційність країни від зовнішнього світу і демонтовано механізми командної економіки та зовнішньоторговельної монополії. Зник принизливий дефіцит товарів і послуг, значно розширився їхній асортимент. Особливо відрадно, що розкріпачилася раніше скупа особиста ініціатива. Досить швидко було створено і принаймні хоч якось почали працювати формальні інститути ринкової економіки, тобто комерційні банки, товарні та фондові біржі, валютні

біржі, якісно нові податкові механізми, правила антимонопольного регулювання тощо [4, с. 27—28].

Однак все ж такі результати ринкових перетворень з від'ємним знаком більш зрими. Вони явно переважають над успіхами. Наше суспільство більшою мірою було орієнтованим на необхідність і можливість змін, зберігаючи оптимістичні надії на майбутнє. На жаль, так звані реформи не стали ефективним рушієм, оскільки сформовані в Україні інститути ринку на даний час монополізували власність, а на неї дуже часто монополюю впливає влада і навіть здійснює контроль замість формування прозорих конкурентних відносин, завдяки яким економіка насамперед капіталізується, а не алігархується [3, с. 3].

У країні не створено, подібно до інститутів європейської демократії, демократичні інститути, які б сприяли консолідації українського суспільства і стабільності в політичній сфері, для успішних соціально-економічних перетворень. Що ж до рівня життя громадян України, то він виявився одним з найнижчих у Європі [8, с. 8]. У країні відсутні умови для сталого поступального розвитку на шляху соціального прогресу.

У цьому зв'язку напрошується запитання як потенційно багата країна, яка на початку перетворень за всіма соціально-економічними критеріями (насамперед, за динамікою ВВП) відповідала Польщі, Румунії, Туреччині та мала один з найкращих наборів вихідних ресурсів (освічене і працездатне населення, виробничий потенціал, природні умови, географічне положення і т.п.) не змогла розпорядитися такою сприятливою спадщиною [8, с. 8].

Розв'язання окреслених проблем передбачає необхідність осмислення підсумків соціально-економічних перетворень, які відбулися в національній економіці, виявлення причин, що обумовили наявність негативних наслідків функціонування всієї економічної системи. Крім того, на підставі аналізу можливо визначення цілей на найближчу перспективу. На превеликий жаль, така стратегія соціально-економічного розвитку України відсутня, що є однією з головних причин всеохоплюючої кризи в країні. У суспільній науці давно відоме підтвердження практикою положення, що той, хто бореться за окремі питання без попереднього розв'язання загальних, неминує на кожному кроці несвідомо наштотується на ці загальні питання [7, с. 13].

Перш за все, слід дослідити яким чином в період ринкової трансформації в Україні відбувся процес створення умов, базових принципів, без наявності яких ринкова економіка не може існувати, якісно змінюватися і функціонувати.

Як відомо, ринкові перетворення в Україні почалися з якісних змін у системі відносин власності. Мова йде про формування інституту приватної власності — одного з основних умов (принципів) існування ринкової економіки. Головна мета цього процесу полягає в тому, щоб кожний громадянин зміг бути власником усіх видів ресурсів, рухомого й нерухомого майна. Наявність максимальної кількості власників є, перш за все, умовою соціальної стабільності суспільства. Необхідно було, як можливо скоріше, створити умови у яких діяльність приватних економічних агентів, які мають і намагаються реалізувати свої власні інтереси, будуть забезпечувати економічно ефективні результати [1, с. 50].

У процесі реформування власності в Україні кожному дорослому громадянину треба було надати рівні права стати власником значної частини державної власності. Це передбачало активне формування так званого ефективного власника. Однак, у супереч законності розв'язанням розвитку власності у розвинутих країнах світу, спрямованих на поступове подолання процесу відчуження найманих працівників від власності (а отже, гуманної соціальної справедливості), в Україні він набув протилежного характеру. Внаслідок цього відбулася їхня відчуженість від економічної влади [13, с. 124].

Якщо виходити з економічного змісту поняття власності, то реформування відносин власності повинно ви-

являтися не лише у посиленні або подоланні відчуженості найманих працівників від засобів виробництва, а й в таких конкретних формах цього процесу, як реформування цін, заробітної плати, розподілу прибутків, оподаткування [13, с. 124].

Навпаки, внаслідок антидемократичного характеру цих процесів в Україні не відбувся процес виникнення ефективного власника, здатного ухвалювати раціональні рішення щодо розподілу ресурсів, впровадження прогресивних форм заробітної плати, здійснення ефективної системи менеджменту, інноваційної діяльності.

За підсумками трансформації інститут власності серйозно деформувався. Як наслідок, з'явилися тісно пов'язані між собою феномени як "неефективний власник", "негативна власність", "розмиті" та незахищені права власності, "тінізація" власності. Феномен неефективного власника проявився в Україні в різних формах. Серед них — поширення процесів постійного перерозподілу власності [9, с. 26—27]. Неефективними в Україні виявилось чимало власників, які практично "проїдали" отриману власність, не вкладаючи кошти в її розвиток, повністю ігноруючи взяті на себе інвестиційні, соціальні та інші зобов'язання. За результатами аналізу діяльності понад 700 приватизованих великих і надвеликих промислових підприємств група науковців дійшла невтішного висновку "приватизовані підприємства не тільки не демонструють значного покращення результатів діяльності, а здебільшого погіршили їх порівняно з приватизаційним періодом та показниками року приватизації. У цілому приватизація не забезпечила очікуваного зростання ефективності підприємств і, більше того, часто-густо супроводжувалася її зниженням. Головне завдання приватизації — привести на підприємства ефективних власників — вирішено не було" [5, с. 417, 419].

Приватизація, яка відбулася в Україні, мало що змінила у передумовах для індивідуального відтворення, зміна формально-правового статусу підприємства не змогла змінити його природу і реальну мотивацію в нових інституціональних умовах. Нові власники, яким за безцінь досталися підприємства, поводитися не так, як описує "теорія фірми". Вони не тільки не розробляли стратегію підвищення ефективності роботи підприємства, а й руйнували виробничий потенціал, який їм дістався шляхом порушення законності індивідуального відтворення.

У тих чи інших випадках, коли нові власники підприємств намагалися перенести на свої фірми принципи менеджменту характерного для господарюючих суб'єктів ринкової економіки, вони виявляли, що підприємства не могли асимілювати ці принципи через їх відторгнення самим менеджментом підприємством. Згодом з'ясувалося, що необхідною умовою для цього є докорінне перетворення як внутрішньої структури самих підприємств, так і їх взаємовідносин із оточуючим економічним середовищем [8, с. 10].

Як показав вітчизняний і зарубіжний досвід, масову приватизацію можна було розпочинати тільки після формування стійкої верстки дрібного і середнього бізнесу. Саме ця соціальна верстка здатна була акумулювати засоби і досвід для участі у приватизації великого виробництва і забезпечити, тим самим, його більш ефективне функціонування і розвиток. Навпаки, реалії, які склалися в Україні, свідчать, що в Україні відсутній середній клас: його частка не перевищує 10—15% ані в період економічного зростання, ані під час економічного спаду, кризи і рецесії. Наслідком проведеної приватизації є концентрація чверті населення на межі існування і наявність дуже нечисленною, але багатого частини суспільства, яка не тільки не приховує своїх статків, а й хижується ними [10, с. 9]. Ця дійсність ніяк не сприяє побудові в Україні ефективного економічного системи сучасного європейського типу.

Тобто у ході трансформаційних перетворень в Україні найгірші її наслідки випали як раз на середній клас, чий життєвий рівень порівняно з іншими групами населення впав особливо. Йдеться про освітню, технічну інте-

лігенцію, управлінський персонал середньої ланки, діячів культури тощо. Тобто мова йде про ті прошарки населення, які якісно і кількісно формують громадянське суспільство. Реформаторами не був задіяний інноваційний кадровий потенціал у розбудові нового суспільства. Таким чином, один з головних факторів успішного переходу до ліберального ринку та демократичної держави — творчий ресурс населення, замість бути використаним, виявився значною мірою зруйнованим. Як наслідок, різко ослаблено науково-технічний та людський потенціал, що стало непоправною втраченою для країни [4, с. 29].

Головною проблемою залишається відсутність виваженої та системної політики доходів, яка б стимулювала населення до активної поведінки на ринку праці й забезпечувала б мінімально прийнятний рівень життя працюючих за рахунок заробітної плати, а непрацюючих — за рахунок соціальних трансфертів [11, с. 63].

До негативних наслідків становлення в Україні ринкової економіки є те, що саме цей процес призвів до кардинальної руйнації соціальної структури населення. Усе це в сукупності зумовило наявність необгрунтованої та несправедливої нерівності. Відсутність середнього класу в Україні, вражаюча нерівність є головною перешкодою процесу реальної інтеграції країни в європейську спільноту.

Значною мірою нерівність, її посилення у теперішній час й пов'язані з приватизацією і подальшою концентрацією власності в руках відносно нечисленної групи людей, які мали доступ до найбільш привабливих об'єктів. В умовах надмірної нерівності подолання відносної бідності (за критерієм 75 % медіанних (середніх) доходів) є практично неможливим. Більш-менш адекватну картину щодо рівня нерівності можна отримати використовуючи різні критерії його оцінки (рис. 1) [11, с. 69—70].

В Україні досі не ведеться офіційна статистика щодо майнового розшарування. Однак за оцінками експертів світового банку розрив між доходами найбагатших і найбідніших верст населення становить близько 30 разів [12, с. 48]. Світовий досвід, якщо треба враховувати наші владі, полягає в тому, що нерівність у такому вимірі, який існує в країні, відноситься до тих явищ, які чинять опір змінам, воно консервативно за своєю природою. Крім того, нерівність може стати й політично загрозливою.

Слід мати на увазі, що шлях обраний в Україні щодо реформування відносин власності сприяв формуванню в країні олігархічних класів, які, як привладні, так і опозиційні — взагалі не виявили попиту на формування інститутів повного захисту прав власності [9, с. 28]. З цього приводу доцільно звернутися до зауважень Дж. Стіглиця, який вважає, що їх вимоги, що стосуються верховенства закону, лунають лише тоді, коли слабшає їх зв'язок з владою і припиняються одразу після його зміцнення [16, с. 28]. В умовах відсталості та збиткової (як в Україні) економіки заінтересованість олігархів у ще більшому послабленні захисту прав власності інших суб'єктів зростає, оскільки це дозволяє їм компенсувати за їх рахунок втрати від такої відсталості [9, с. 29]. Як стверджує К. Сонін, в умовах існування значної економічної нерівності (характерної для України), врешті-решт встановлюється стійка довгострокова рівновага, за якої зберігається і сама ця нерівність, і слабкий захист власності при низьких темпах зростання або при його відсутності взагалі [17, с. 9—10].

Загальновідомо, що ринкова економіка не має імунітету проти монополізму, який руйнує серцевину її саморегулювання — конкуренцію, наявність якої так само, як і інститут приватної власності є одним із основних (базових) принципів існування системи ринкових відносин. При монополістичному положенні товаровиробника виникає ситуація здійснення ним контролю над ринком, над рівнем цін (диктат виробника над споживачем), відбу-

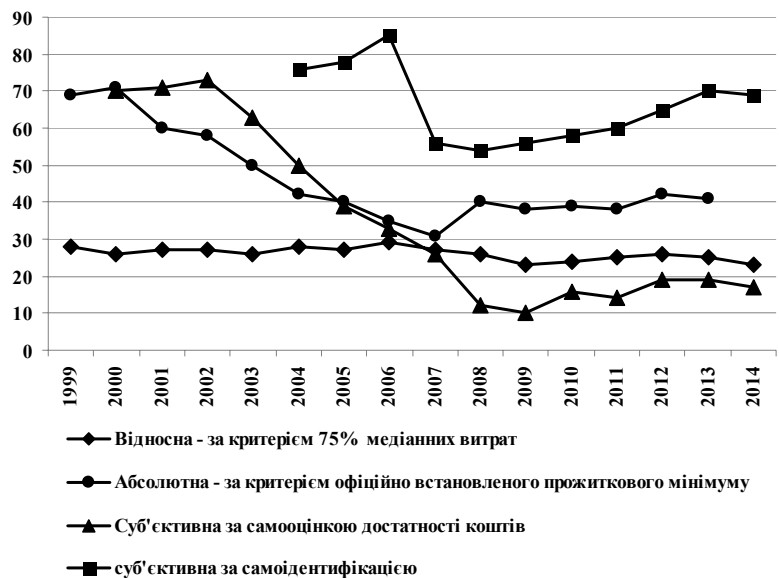

Рис. 1. Рівень бідності, визначений за різними критеріями

вається руйнування "природного" балансу попиту та пропозиції, пропадає стимул до науково-технічного прогресу і ефективного ведення господарства [14, с. 52].

В Україні реалії такі, що реформування відносин власності призвело до високого рівня монополізації в усіх сферах економічної діяльності, і в першу чергу, в промисловому виробництві. Процес монополізації як наслідок проведеної приватизації призвів до концентрації власності в руках відносно нечисленної групи людей, які мали вплив до найбільш привабливих об'єктів [11, с. 67]. За даними антимонопольного комітету України, частка монополістичного сектору у вітчизняному ВВП складає майже 40 %, а більше половини оптово-роздрібного обігу товарів, матеріальних цінностей в країні контролюють лише 350 господарських товариств. Безперечно, що подолання монополізму з боку інституціональних організацій — як прояв монополізму держави в економічній сфері, так і монополізму підприємств шляхом вдосконалення антимонопольного законодавства та реорганізації управлінських структур — першочергове завдання, яке потребує свого розв'язання як найскоріше [2, с. 96].

Зрозуміло, що монополізація причина того, що в Україні конкуренція часто відсутня. По-перше, багато які товари та послуги (енергосілі, окремі види зв'язку, транспорту) виробляються в умовах природних монополій. По-друге, якщо товар і виробляють кілька фірм, то в ряді випадків між ними існує змова і утворюються картелі. По-третє, монополіями є господарські об'єднання, наприклад, гігантські корпорації харчової промисловості, які скупають основну частину сільськогосподарської продукції, а також великі промислові об'єднання базових галузей промисловості [15, с. 36]. Тому в Україні, де прогресує розвиток монополізму виникає і посилюється необхідність захисту конкуренції.

Владі слід виходити з того, що в нашому економічному середовищі не склалися умови для зрілої внутрішньої і міжгалузевої конкуренції, а також для нагромадження капіталу в ефективних формах. У країні не сформувався необхідний набір стимулів для ефективного і продуктивного використання ресурсів, відсутні інститути, що забезпечували б цивілізовані форми взаємовідносин між господарськими агентами [8, с. 9]. На думку академіка В.М. Гець: "Нами не було враховано досвід сучасної капіталістичної системи, що сформувалась в результаті динамічного розвитку конкурентних відносин, яка досягла значних успіхів й продемонструвала людству приклади життя вищої якості. Саме тому головне завдання нашої держави на найближчу перспективу — забезпечити реалізацію політики, спрямованої на формування такого рівня конкурентоспроможності (як в країні в цілому, так і в бізнесу), який

дозволить в умовах глобалізації економічних процесів стати гідним суб'єктом міжнародних і міжекономічних відносин. З огляду на це, особливо важливим є стратегічне бачення майбутніх проблем і суперечностей, від якого залежить успіх. І навпаки, відсутність такого бачення може залишити нас серед відсталих держав" [3, с. 5].

Як показав проведений аналіз підсумків соціально-економічних перетворень, безперервне погіршення соціально-економічної ситуації в країні вимагає переходу до нової моделі національного розвитку, в основі якої має бути інший механізм економічного зростання, формування якого, у свою чергу, передбачає видобудовування нової економічної політики [8, с. 24].

ВИСНОВКИ

Процес ринкових перетворень, який розпочався в Україні після становлення її як незалежної держави, призвів до суттєвих якісних змін у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Ситуація, що склалася сьогодні в країні: наявність кризового стану в економіці, безліч не розв'язаних проблем у соціальній сфері потребують теоретичного осмислення наслідків проведених реформ, виявлення причин їх невдач. Тільки на підставі змістовного теоретичного аналізу можна знайти відповідь на запитання — чому ринкова трансформація в Україні, на відміну від інших постсоціалістичних країн, не стала ефективним рушієм для успішних соціально-економічних змін щодо рівня життя громадян нашої країни. В цьому контексті основне завдання сьогодні полягає в розробці нової концепції подальшого розвитку країни, реалізація якої дасть можливість задіяти інший механізм економічного розвитку країни, що дозволить подолати кризові явища в економіці, забезпечити поступове економічне зростання. Разом з тим, на підставі цієї концепції необхідна й можлива побудова нової економічної політики та чітке визначення шляхів її реалізації.

Література:

1. Албегова И.М., Емцов Р.Г., Холопов А.В. Государственная экономическая политика / Албегова И.М., Емцов Р.Г., Холопов А.В. — М.: Издательство "Дело и сервис", — 1998. — 319 с.
2. Анпілогова Ж.Д. Аспекти промислової політики в умовах структурної трансформації економіки / Ж.Д. Анпілогова // Економіка та держава — 2012. — №9. — С. 95—97.
3. Геєць В.М. Суспільний капітал — 25: Одержавленість чи державотворчість / В.М. Геєць // Економіка України. — 2016. — №8. — С. 3—6.
4. Грінберг Р. Інституційні уроки ринкових трансформацій / Р. Грінберг // Економіка України. — 2011. — №1. — С. 27—37.
5. Даніленко А.Г., Зімовець В.В. та ін. Вплив кризи на фінанси реального сектору економіки України та шлях їх оздоровлення: монографія / За ред. А.І. Даніленко / А.Г. Даніленко, В.В. Зімовець. — К.: Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2014. — 520 с.
6. Єфремова Н.Ф. Аналіз ринкової поведінки / Н.Ф. Єфремова. — К.: Наукова думка, 2002. — 229 с.
7. Єщенко П.С. До інновацій та стратегічних пріоритетів шляхом об'єднання "невидимої" та "видимої" руки / П.С. Єщенко // Економіка України. — 2016. — №5. — С. 3—16.
8. Зверьяков М.І. Уроки ринкової трансформації в Україні / М.І. Зверьяков // Економіка України. — 2016. — №8. — С. 7—25.
9. Кіндзерський Ю.В. Інституційна пастка олігархізму і проблеми її подолання / Ю.В. Кіндзерський // Економіка України. — 2016. — №12. — С. 22—46.
10. Лібанова Е.М. Нерівність в українському суспільстві: витоки та сучасність / Е.М. Лібанова // Економіка України. — 2014. — №3. — С. 4—19.
11. Лібанова Е.М. Криза політики доходів в Україні / Е.М. Лібанова // Економіка України. — 2016. — №8. — С. 62—77.

12. Лондар С.А., Козаренко Л.В. Рівень добробуту населення як складова розвитку людського потенціалу: можливість фінансового регулювання в Україні / С.А. Лондар, Л.В. Козаренко // Фінанси України. — 2013. — №9. — С. 45—49.

13. Мочерний С.В. Політична економія / С.В. Мочерний. — К.: Знання-Прес, 2002. — 687 с.

14. Мельник Л.Ю., Сафронов С.О. Основи економічної теорії та підприємництва: навчальний посібник / Л.Ю. Мельник, С.О. Сафронов. — Дніпропетровськ: Всеукраїнське державне багатопрофільне видавництво "Січ", 2002. — 461 с.

15. Петренко О. Про ціноутворення в умовах монополюючого ринку / О. Петренко // Економіка України. — 2010. — №3. — С. 36—43.

16. Стиглиц Дж. Глобалізація: тревожные тенденции: (пер. с англ. Г.Г. Пирогов) / Дж. Стиглиц. — М.: Национальный общественно-научный фонд, 2003. — 304 с.

17. Сонин К. Институциональная теория бесконечного передела / К. Сонин // Вопросы экономики. — 2005. — №7. — С.1—15.

Referencies:

1. Albegova, I.M. Yemtsov, R.G. and Kholopov, A.V. (1998), *Gosudarstvennaya ekonomicheskaya politika* [State Economic Policy], Delo i servis, Moskva, Rosiya.
2. Anpilogova, Zh.D. (2012), "Aspects of industrial policy in conditions of structural transformation of economy", *Yekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 95—97.
3. GeEts, V.M. (2016), "Public Capital — 25: State Ownership or State Creation", *Yekonomika ta derzhava*, vol. 8, pp. 3—6.
4. Grinberg, R. (2011), "Institutional lessons of market transformations", *Yekonomika Ukraini*, vol. 1, pp. 27—37.
5. Danilenko, A.G. Zimovets, V.V. ta in. (2014), *Vpliv krizi na finansy real'nogo sektoru yekonomiki Ukraini ta shlyakh ikh ozdorovlennya: [monografiya]* [The Crisis Impact on the Finance of Real Sector of the Ukrainian Economy and the Ways of Their Improvement: [monograph], In-t yekonomiki i prognozavannya NAN Ukraini, Kyiv, Ukraine.
6. Efremova, N.F. (2002), *Analiz rinkovoi povedinki* [Analysis of Market Behavior], Naykova dymka, Kyiv, Ukraine.
7. Eshchenko, P.S. (2016), "To innovation and strategic priorities by combining the "invisible" and "visible" hands", *Yekonomika Ukraini*, vol. 5, pp. 3—16.
8. Zveryakov, M.I. (2016), "Lessons of market transformation in Ukraine", *Yekonomika Ukraini*, vol. 8, pp. 7—25.
9. Kindzers'kiy, Yu.V. (2016), "The institutional trap of oligarchism and the problem of overcoming it", *Yekonomika Ukraini*, vol. 12, pp. 22—46.
10. Libanova, Ye.M. (2014), "Inequality in Ukrainian society: origins and modernity", *Yekonomika Ukraini*, vol. 3, pp. 4—19.
11. Libanova, Ye.M. (2016), "The crisis of income policy in Ukraine", *Yekonomika Ukraini*, vol. 8, pp. 62—77.
12. Londar, S.L. and Kozarenko, L.V. (2013), "The level of welfare of the population as a component of human potential: the possibility of financial regulation in Ukraine", *Finansi Ukraini*, vol. 9, pp. 45—49.
13. Mocherniy, S.V. (2002), *Politichna yekonomiya* [The Political Economy], Znannya-Pres, Kyiv, Ukraine.
14. Mel'nik, L.Yu. and Safronov, S.O. (2002), *Osnovy yekonomichnoi teorii i pidpriemnitstva. Navchal'niy posibnik* [The Theory of Economics and Business. Trainingbook], Vseukrains'ke derzhavne bagatoprofil'ne vidavnitstvo "Sich", Dnipropetrovs'k, Ukraine.
15. Petrenko, O. (2010), "On pricing in conditions a monopoly market", *Yekonomika Ukraini*, vol. 3, pp. 36—43.
16. Stiglits, Dzh. (2003), *Globalizatsiya: trevozhnyye tendentsii: (per. S angl. G.G. Pirogov)* [Globalization: disturbing tendencies: (Translated from English by G.G. Pirogov)], Natsional'nyy obshchestvenno-nauchnyy fond, Moskva, Rosiya.
17. Sonin, K. (2005), "Institutional theory of infinite redistribution", *Voprosy ekonomiki*, vol. 7, pp. 1—15.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2017 р.